

روزه

ماه رمضان، ماهی است که قرآن کریم در آن نازل شده است،

قرآنی که مردم را هدایت می‌کند، دلایلی روشن و آشکار از هدایت دارد و جدا کننده حق از باطل است. پس هر کس که ماه رمضان را درک کرد باید روزه بگیرد.

اما کسی که مریض است یا در سفر است، به همان تعداد در ایام دیگر روزه بگیرد^۱.

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ

هُدًى لِّلنَّاسِ وَ بَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ

فَمَن شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ

وَ مَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ

فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ

آثار و برکات روزه

یکی از عبادت‌های خالص، روزه می‌باشد که نقش مؤثری در تربیت انسان دارد. روزه جسم انسان را سالم می‌کند و روح را لطافت می‌بخشد. اراده را تقویت، غرایز حیوانی را تعدیل و به اعمال نیک تشویق می‌کند و آثار فردی آن به جامعه نیز سرایت می‌کند، تا آن جا که آمار جرم و جنایت در ماه مبارک رمضان به شدت کاهش پیدا می‌کند.^۲

۱- سوره بقره، آیه ۱۸۵.

۲- زندگی در پرتو احکام دین، ص ۶۸.

انواع روزه‌ها^۱

روزه‌های ماه مبارک رمضان	روزه‌های واجب
روزه‌ای که به واسطه نذر یا قسم واجب می‌شود	
روزه قضای ماه مبارک رمضان	
روزه قضای پدر یا مادری که از دنیا رفته است بر فرزند بزرگ‌تر	
روزه کفاره	روزه‌های حرام
عید فطر و قربان	
روزه مستحبی فرزند بدون رضایت والدین و زن بدون رضایت همسر	
روزه مسافری که نمازش شکسته است	
روزه‌ای که ضرر دارد	

تبصره‌ها

- ۱- روزه گرفتن در تمام روزهای سال، به غیر از روزه‌های حرام و مکروه (مانند روزه عاشورا که مکروه است) مستحب است.
- ۲- کسی که روزه مستحبی می‌گیرد، واجب نیست روزه را به آخر برساند.
- ۳- مستحب است کسی که روزه مستحبی دارد اگر او را به غذایی دعوت کردند آن را افطار کند اگر چه بعد از ظهر باشد.

تعبد و نیت روزه

گر چه از نظر پزشکی، روزه آثار و فواید فراوانی در سلامتی انسان و پالایش دستگاه گوارش دارد، اما اگر کسی با انگیزه بهداشت و درمان روزه بگیرد، روزه او باطل است، بلکه باید روزه و هر عبادت دیگر را تنها برای اطاعت از فرمان خداوند متعال انجام داد و دانستن یا ندانستن آثار و فواید روزه نباید انگیزه الهی ما را مخدوش سازد.

روزه ماه مبارک رمضان و نذر روز معین : از اول شب تا اذان صبح	زمان نیت روزه
روزه قضای نذر مطلق : از اول شب تا اذان ظهر روز بعد	
روزه مستحب : از اول شب تا قبل از اذان مغرب روز بعد	

۱- توضیح المسائل مراجع، ج ۱، مسئله ۱۷۳۹، ۱۷۴۸.

استفتائات

سؤال: شخصی نیت روزه مستحبی کرده، ولی قبل از ظهر متوجه می‌شود که روزه قضا نیز دارد. آیا می‌تواند نیت روزه مستحبی را تبدیل به نیت روزه قضا کند؟
حضرت آیه الله بهجت رحمه الله علیه: بله، می‌تواند نیت روزه قضا کند و ثواب روزه مستحبی را هم می‌برد.^۱

تحقیق کنید

شخصی که در ماه مبارک رمضان به مسافرت رفته و نمی‌تواند روزه ماه مبارک را بگیرد، آیا می‌تواند روزه قضا یا روزه مستحبی گرفته یا نذر روزه واجب دیگری کند؟ چرا؟

جدول مسائل روزه		کارهایی که روزه را باطل می‌کند
* هر نوع خوردن و نوشیدن به صورت عمدی، اگر چه به مقدار خیلی کم باشد مانند خوردن باقیمانده غذای لای دندان‌ها	خوردن و آشامیدن	
* غبار خاک یا آرد به صورت عمدی به حلق	رساندن غبار غلیظ به حلق	
* فرو بردن عمدی و اختیاری تمام سر در زیر آب	فرو بردن تمام سر در آب (۱)	
* اگر روزه دار به صورت عمدی تا اذان صبح غسل نکند و تیمم هم ننماید	باقی ماندن بر جنابت و حیض تا اذان صبح	
* اگر به صورت عمدی کاری کند که منی از او خارج شود	استمناء	
* آمیزش با همسر اگر چه منی هم بیرون نیاید	آمیزش	
به فتوای آیه الله سیستانی، مبطل روزه نیست، اگر چه احتیاط در ترک آن است		

۱- استفتائات از محضر حضرت آیه الله بهجت رحمه الله علیه، ج ۲، ص ۳۴۲، سؤال ۲۷۹۲.

نکته‌های فقهی روزه

نکته ۱- (خوردن و آشامیدن) اگر روزه‌دار از روی فراموشی چیزی بخورد یا بیاشامد روزه‌اش

باطل نمی‌شود.^۱

نکته ۲- فرو بردن آب دهان، اگر چه به واسطه دیدن ترشی جات در دهان جمع شده باشد روزه

را باطل نمی‌کند.^۲

نکته ۳- (فرو بردن تمام سر در آب) : اگر نیمی از سر را یک مرتبه و نیم دیگر سر را مرتبه بعد

زیر آب ببرد، روزه‌اش باطل نمی‌شود و نیز اگر شک کند که تمام سر زیر آب رفته است یا نه، روزه‌اش

صحیح است.^۳

تبصره ۱- اگر روزه‌دار بی اختیار در آب بیفتد و یا فراموش کند که روزه است و تمام سرش در

آب قرار گیرد، روزه‌اش باطل نمی‌شود.^۴

تبصره ۲- اگر برای آن که کسی را از غرق شدن نجات دهد باید سر خود را در آب فرو ببرد،

روزه‌اش باطل است و فقط قضای آن بر او واجب است.^۵

نکته ۴- کسی که جنب شده و یا خانمی که از عادت ماهانه پاک شده و عمدتاً غسل نکند تا قبل

از اذان صبح که وقت غسل کردن، تنگ شود، می‌تواند با تیمم وارد اذان صبح شده و روزه بگیرد و

روزه‌اش نیز صحیح است، اما به دلیل تأخیر در غسل معصیت کرده است. (مسئله ۱۶۲۱)

نکته ۵- (بیرون آمدن منی) : اگر در حال خواب یا بیداری بدون اختیار از او منی خارج شود،

روزه‌اش باطل نمی‌شود. (مسئله ۱۵۸۹)

نکته ۶- اگر روزه‌دار بعد از اذان صبح یا در طول روز خون حیض ببیند، روزه‌اش باطل

است.^۶

نکته ۷- کسی که قصد دارد کفاره روزه خود را با ۶۰ روز، روزه گرفتن پرداخت کند، باید ۳۱

روز آن را بی در پی روزه بگیرد. (مسئله ۱۶۶۱)

۱- توضیح المسائل مراجع، ج ۱، مسئله ۱۵۷۵.

۲- همان، مسئله ۱۵۷۹.

۳- مسائل ۱۶۰۹ و ۱۶۲۰.

۴- مسئله ۱۶۱۳.

۵- مسئله ۱۶۱۸.

۶- توضیح المسائل مراجع، ج ۱، مسئله ۱۶۴۰.

تحقیق کنید

تکلیف کسی که سال‌های متمادی به صورت عمدی روزه نمی‌گرفته و اکنون قدرت پرداخت کفاره یا گرفتن روزه‌ها را ندارد چیست؟

برای مطالعه

هر عبادتی به تناسب معرفت انسان و کیفیت انجام عمل مراتب و درجاتی دارد. روزه نیز درجات و مراتبی دارد که علمای علم اخلاق با استفاده از روایاتی که از ائمه اطهار وارد شده است، روزه داری را به سه دسته تقسیم نموده‌اند:

۱- روزه عوام: روزه‌ای که تنها از خوردن و آشامیدن و سایر مبطلات ظاهری، خودداری و امساک شود.

۲- روزه خواص: روزه‌ای که علاوه بر خود داری از مبطلات ظاهری روزه، چشم و گوش و زبان و سایر اعضاء و جوارح از گناه و معصیت خودداری کنند.

۳- روزه خاص الخاص: روزه‌ای است که علاوه بر خودداری از مبطلات ظاهری و باطنی، فکر و قلب انسان نیز از خطا و معصیت دوری گیرند.

حضرت علی(ع) می‌فرماید:

روزه قلب و خودداری از فکر گناه بالاتر و برتر از روزه زبان است و روزه زبان بالاتر و برتر از روزه شکم است.^۱

و حضرت فاطمه زهرا(س) می‌فرماید:

به چه کار می‌آید روزه‌ای که روزه دار، زبان و گوش و چشم و اعضاء و جوارح خود را از گناه و خطا حفظ نکرده باشد؟^۲

۱- غرر الحکم و درر الکلم، ص ۴۲۳.

۲- بحار الانوار، ج ۹۳، ص ۲۹۵.

بیندیشیم و پاسخ دهیم

- ۱- شخصی که دچار افزایش وزن می‌باشد و با روزه می‌تواند وزن خود را کاهش دهد، نیت روزه او چگونه باید باشد؟
- ۲- بیماری که نمی‌توانسته روزه بگیرد، در وسط روز بهبودی کامل پیدا می‌کند، در چه صورتی می‌تواند باقیمانده روز را نیت روزه کند و آن روز را روزه بگیرد؟
- ۳- آیا مسواک زدن هنگام روزه گرفتن جایز است؟
- ۴- وظیفه میهمان روزه‌داری که در خانه میزبان نیاز به غسل پیدا کرده، اما به دلیل خجالت و حیا قبل از اذان صبح غسل نکرده چیست؟
- ۵- کسی که روزه قضای ماه مبارک را می‌گیرد، آیا می‌تواند روزه خود را باطل کند؟

حج خانه خدا

انجام حج و زیارت خانه خدا به خاطر انجام فرمان خدا واجب است برای مردمی که قدرت و توانایی انجام آن را داشته باشند

(و کسی که قدرت دارد اما حج را ترک می‌کند) کفر ورزیده است.

و بدانند که خداوند از تمام جهانیان بی نیاز است.^۱

وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ
مَنْ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا

وَمَنْ كَفَرَ

فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

میهمانی خدای رحمان

خداوند متعال دو ضیافت خاص و میهمانی ویژه دارد.

اول : ماه مبارک رمضان که انسان مؤمن با روزه گرفتن به میهمانی خداوند متعال می‌رود.

دوم : حج خانه خدا که حاجیان با ورود به بیت‌الله الحرام و انجام مناسک حج به میهمانی

خدای رحمان وارد می‌شوند.

نکته قابل توجه آن که در بسیاری از دعاهای ماه مبارک رمضان که زمان خاص میهمانی خدا

می‌باشد این فراز زیبا تکرار می‌شود :

«اللهم ارزقني حج بيتك الحرام؛ خداوندا حج خانه خودت را روزی من گردان.»^۱

۱- سورة آل عمران، آیه ۹۷.

۲- مفتاح الجنان، دعاهای ماه مبارک رمضان.

حج

حج خانه خدا یکی از زیباترین اعمال عبادی مسلمانان است که بسیار مهم و با عظمت است. مراسم حج به صورت یک همایش عظیم و بین‌المللی سالیانه در ماه ذی‌حجه برگزار می‌شود. طبق دستور خداوند متعال در طول عمر یک مرتبه واجب است که هر فرد مسلمانی که قدرت و توانایی حضور در این کنگره با شکوه را دارد به سمت خانه خدا رهسپار شده و اعمال و مناسک پر رمز و راز حج را انجام دهد. در طول سال و غیر از ماه ذیحجه نیز برای کسانی که توانایی دارند مستحب است که به سمت خانه خدا رفته و اعمال و مناسک عمره مفرده را به جا آورند.

امام صادق (ع) می‌فرمایند:

خداوند متعال در اطراف خانه کعبه یکصد و بیست باب رحمت خود را گشوده

است:

۶۰ رحمت برای طواف کنندگان، ۴۰ رحمت برای نمازگزاران، ۲۰ رحمت برای

نظر کنندگان به خانه کعبه.

اعمال عمره مفرده

اعمال عمره مفرده مختصر و در عین حال جامع است. پس از آنکه زائر خانه خدا در یکی از میقات‌های اطراف مکه محرم شد و لباس احرام را بر تن کرد به سمت خانه خدا حرکت می‌کند و به هنگام ورود به مسجد الحرام هفت مرتبه به دور خانه خدا طواف می‌کند.^۱ پس از طواف خانه خدا در مسجد الحرام پشت مقام ابراهیم (ع) دو رکعت نماز به نیت طواف خانه خدا می‌خواند و پس از نماز به سمت محل سعی حرکت می‌کند و فاصله بین دو کوه صفا و مروه را هفت مرتبه می‌پیماید.^۲

پس از سعی صفا و مروه نوبت به حلق یا تقصیر می‌رسد که واجب است زائر خانه خدا مقداری از موی سر یا ناخن خود را بچیند، پس از تقصیر یا حلق مجدداً به سمت خانه کعبه حرکت کرده هفت دور دیگر به نیت طواف نساء به دور خانه کعبه طواف می‌کند و پس از آن دو رکعت نماز پشت مقام ابراهیم (ع) به نیت نماز طواف نساء به جای آورده و اعمال عمره مفرده خود را به پایان می‌رساند.

۱- لازم است نقطه آغاز طواف از کنار حجرالاسود باشد.

۲- شروع سعی از کوه صفا و پایان سعی کوه مروه خواهد بود.

تبصره: کودک یا نوجوانی که به سفر حج رفته و مُحرم می‌شود لازم است علاوه بر صحیح انجام دادن اعمال عمره، طواف نساء و نماز آن را نیز صحیح و کامل بجا آورد و چنانچه انجام ندهد، نمی‌تواند ازدواج کند.^۱

برای مطالعه

خداوند متعال در قرآن می‌فرماید: حج و عمره را کامل به جا آورید و تمام کنید.
(وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ)^۲
امام محمد باقر(ع) در تفسیر حج و عمره کامل فرمودند: تکمیل نمودن حج به دیدار و ملاقات امام معصوم(ع) است.^۳
زیارت قبور مطهر و منور شش تن از حضرات معصومین (ع) [وجود مقدس رسول خدا (ص)، حضرت زهرا (س)، امام حسن مجتبی (ع) امام سجاد (ع)، امام باقر و امام صادق (ع)] در مدینه منوره کامل کننده زیارت خانه خدا در مکه است.
امام رضا (ع) می‌فرماید: هر امامی عهد و پیمان به گردن دوستان و شیعیان خود دارد و وفای به آن عهد و پیمان زیارت مزار مطهر ایشان است.^۴

بندیشیم و پاسخ دهیم

- ۱- صفا و مروه چه مکانی است؟ داستان سعی صفا و مروه را مطالعه و در کلاس درس مطرح نمایید.
- ۲- کودک یا نوجوانی که به سفر حج رفته و محرم شده در چه صورتی ازدواج بر او حرام می‌شود.
- ۳- فرصتی در اختیار یکی از دانش آموزانی که توفیق سفر زیارتی حج نصیب او شده گذاشته شود تا خاطرات خود را برای دانش آموزان دیگر بازگو نماید.

۱- مناسک عمره مفرده، محمد حسین فلاح زاده.

۲- سوره بقره، آیه ۱۹۶.

۳- وسائل الشیعه، ج ۱۰، ص ۲۵۴.

۴- کافی، ج ۴، ص ۵۶۷.

خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها در اسلام

فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَ اشْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ
از آنچه خداوند متعال روزی شما نموده و حلال و پاکیزه است، بخورید و
شکرگزار نعمت‌های الهی باشید، اگر تنها او را می‌پرستید.^۱

بدن انسان برای ادامه حیات نیاز به مواد غذایی و ویتامین‌های مخصوصی دارد که از راه خوردن و آشامیدن تأمین می‌شود و خداوند متعال خوردنی‌ها و نوشیدنی‌هایی را که بدن انسان به آن احتیاج دارد حلال قرار داده و آن چه را که برای سلامتی او ضرر و زیان دارد حرام و ممنوع نموده است.

هدف از خوردن و نوشیدن

پیامبر اکرم(ص) می‌فرماید:

از غذای افراد با تقوا بخورید و غذای خود را به افراد با تقوا بخورانید، چرا که آنها را در انجام عبادت کمک می‌کند (و شما در عبادت آنها شریک می‌شوید) ولی غذا دادن به فاسقان، آنها را برگناه و فسق یاری می‌کند.^۲

از نظر اسلام هدف از خوردن و آشامیدن، تقویت جسم برای انجام اطاعت الهی و بندگی او و خدمت به خلق خداست و به همین دلیل اطعام مؤمنان و غذا دادن به نیازمندان سفارش شده است.

۱- سوره نحل، آیه ۱۱۴.

۲- کافی، ج ۲، ص ۲۰۰.

تقسیم خوردنی‌ها

خوردنی‌ها یا گیاهی هستند یا حیوانی. مواد غذایی گیاهی مانند: سبزیجات، حبوبات، غلات و میوه‌جات همگی حلال هستند، مگر آنکه زیان‌بخش باشند.

خوردنی‌های حیوانی نیز یا زمینی هستند یا هوایی و یا دریایی و هر نوع از آنان یا حلال هستند یا حرام و یا مکروه که در نمودار زیر بیان خواهد شد.

احکام ذبح حیوانات

حلال :	انواع گاو، گوسفند و شتر	اهلی :	زمینی :	حیوانات حلال گوشت و حرام گوشت	
	مکروه :				اسب، قاطر و الاغ
	حرام :				سگ، گربه و خوک
حلال :	گاو وحشی، بز کوهی، گوزن، آهو، گورخر	وحشی :			
حرام :	درندگان : شیر و پلنگ، گرگ و شغال، روباه و خرگوش، کفتار، گراز				
	خزندگان و مار، موش، سوسک، سوسمار، جوجه تیغی حشرات :				
حلال :	انواع کبوتر، قمری، اردک، قرقاول، مرغابی، درنا و کبک انواع مرغ خانگی و خروس انواع گنجشک، بلبل، سار، چکاوک، ملخ	پرنندگان :			
حرام :	انواع پرنندگان شکاری که چنگال دارند مانند : عقاب، باز، قوش، شاهین، لاشخور، کرکس و قرقی و انواع کلاغ‌ها، خفاش، طاووس، طوطی				
حلال :	انواع ماهی‌ها که دارای پولک هستند و میگو و شاه میگو	آبزیان :			
حرام :	بقیه حیوانات دریایی غیر از موارد بالا حرام هستند				

اگر حیوان حلال گوشت را (وحشی باشد یا اهلی) با شرایط شرعی که گفته می‌شود سر ببرند، بعد از جان دادن، گوشت آن حلال و بدنش پاک است.

شرایط ذبح حیوان

- ۱- کسی که سر حیوان را می‌برد، مسلمان باشد.
- ۲- هنگام سر بریدن قسمت جلوی بدن حیوان رو به قبله باشد.
- ۳- هنگام ذبح نام خدا را به زبان جاری کند. (گفتن بسم الله کافی است).
- ۴- چهار رگ بزرگ گردن حیوان را از پایین برآمدگی زیر گلو به طور کامل ببرد.
- ۵- حیوان بعد از سر بریدن حرکتی کند که معلوم شود زنده بوده است.

تبصره: برای کشتن شتر لازم است آن را نحر کنند. یعنی کارد یا آهنی تیز را در گودی بین گردن و سینه فرو کنند. بنابراین اگر قبل از نحر، شتر را مانند گوسفند سر ببرند گوشتش حرام و بدنش نجس است.^۱

تحقیق کنید

تخم ماهی‌ها و پرندگان حلال هستند یا حرام؟
شیر حیوانات وحشی حلال هستند یا حرام؟

عقل، کرامت انسان

خداوند متعال برای هر انسان یک پیامبر باطنی به نام عقل آفریده و برای آن ارزش و احترام فوق‌العاده‌ای قرار داده است. بدیهی است هر چیزی که باعث از بین رفتن عقل آدمی شود یا آن را خفیف و سبک گرداند، از نظر شرع مقدس اسلام ممنوع و حرام است. برخی خوردنی‌ها یا نوشیدنی‌ها باعث زوال عقل آدمی شده و او را در حدّ یک حیوان تنزل می‌دهد.

مصرف مشروبات الکلی، مواد مخدر، قرص‌های روان گردان و امثال آن به دلیل ضرر و زیان‌های فراوانی که به جسم و روح انسان وارد نموده و مهم‌تر از آن عقل انسان را مخدوش می‌سازد از نظر اسلام جایز نیست.

در بین خوردنی‌ها و نوشیدنی‌های حرام، بدتر و خبیث‌تر از شراب وجود ندارد که علاوه بر ظاهر جسم، باطن روح و حتی نسل انسان را آلوده می‌سازد.

۱- توضیح المسائل مراجع، ج ۱۲، مسئله ۲۵۹۴.

استفتائات

سؤال: خرید و فروش و مصرف مشروبات الکلی، مواد مخدر، قرص‌های اکستازی و روان‌گردان که موجب خروج افراد از تعادل روانی شده و خسارات اخلاقی و اجتماعی به بار می‌آورد چگونه است؟
نظر همه مراجع: جایز نیست و حرام است و معامله آن هم باطل است و از کارهایی که موجب فساد عقل و اعمال خلاف می‌شود باید اجتناب و از هر نوع مساعدتی با آنان و از خرید و فروش مواد مربوطه باید پرهیز شود.^۱

آداب خوردن و آشامیدن

کیفیت خوردن و آشامیدن انسان با حیوانات تفاوت فراوانی دارد، به عنوان مثال حیوانات دهان خود را هنگام خوردن و آشامیدن به سمت غذا و آب می‌برند، در حالی که انسان غذا و آب را به سمت دهان خود می‌آورد. از آنجا که احکام اسلام کرامت و حرمت فراوانی برای انسان قائل شده است، برای خوردن و آشامیدن او نیز آداب و احکام خاصی وضع نموده است که در سلامت جسم و روح و دستگاه گوارش انسان بسیار مؤثر است.

تحقیق کنید

عمل نمودن به احکام اسلام در خوردن و آشامیدن چه ثمراتی را به دنبال خواهد داشت؟

برای مطالعه

از پیامبر اکرم (ص) نقل شده است:

یکی از پادشاهان بنی اسرائیل مردی را مجبور کرد که به انتخاب خود یکی از چهار عمل زشت، شراب خواری، قتل، زنا یا خوردن گوشت خوک را مرتکب شود و گرنه او را خواهد کشت. آن مرد [به خیال خود آسان‌ترین گناه یعنی] شراب را برگزید، اما با خوردن شراب چون مست شد و عقل خود را از دست داد، بقیه گناهان را یک به یک انجام داد.^۲

۱- مسائل جدید از دیدگاه علما و مراجع تقلید، ج ۵، ص ۱۷۵.

۲- الغدیر، ج ۶، ص ۲۵۷.

اعتدال در خوردن و آشامیدن

در نزد ادیان و مذاهب غیرالهی نوعی افراط و تفریط در خوردن‌ها وجود دارد. پیروان برخی مکاتب از مصرف هر نوع گوشت دوری می‌کنند و برخی دیگر مصرف هر نوع گوشت و غذایی را مجاز می‌دانند مانند گوشت سگ، گربه، خوک، کرم، سوسک و...

اما در دستورات حیات بخش دین مبین اسلام نوعی اعتدال وجود دارد و مصرف هر نوع خوراکی جایز نمی‌باشد.

همچنین پرخوری از نظر اسلام بسیار مذموم و ناپسند است و اثرات نامطلوبی را به دنبال دارد که در روایات به آن اشاره شده است مانند: هجوم انواع بیماری‌ها به بدن، پریشان خوابی و پر خوابی، سنگ دلی و قساوت. به قول سعدی شیرازی:

نه چندان بخور کز دهانت برآید ***
نه چندان کز ضعف جانت برآید

بیادیشیم و پاسخ دهیم

- ۱- هدف از خوردن و آشامیدن بر اساس دیدگاه اسلام و دیگر مکاتب و ادیان چیست؟
- ۲- کدام یک از حیوانات زیر حلال گوشت می‌باشند؟ کدام مکروه و کدام حرام هستند؟
- ۳- استعمال دخانیات چه حکمی دارد؟
- ۴- با مراجعه به رساله توضیح المسائل (احکام خوردنی‌ها و نوشیدنی‌ها) را مشخص کنید. خوردن چه قسمت‌هایی از بدن حیوان حلال گوشت، حرام است؟
- ۵- با توجه به آنکه شرط صحت ذبح حیوان مسلمان بودن ذابح است، حکم گوشت‌هایی که از کشورهای غیر مسلمان وارد بازار مسلمین می‌شود چیست؟

گناهان کبیره رابطه احکام و اخلاق

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ
مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَ مَا بَطَّنَ
وَ الْإِثْمَ وَ الْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ
وَ أَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ سُلْطَانًا
وَ أَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ
(ای پیامبر!) بگو پروردگرم اعمال زشت و بد را،
چه در نهان و چه آشکارا، حرام نموده است.
و نیز هر نوع گناه و تجاوز و ستم به ناحق
و این که چیزی را شریک او قرار دهید که خداوند
متعال برحقانیت آن دلیلی نازل نفرموده است؛
و این که اموری را از روی نادانی و جهالت به
خدا نسبت دهید.^۱

همان‌طور که در درس اول خواندیم، تعالیم آسمانی اسلام ناب از سه بخش اعتقادات صحیح، احکام عملی و اخلاق فاضله تشکیل می‌شود. عقاید: بعد فکری و نظری، احکام جنبه عملی و اخلاق، در بعد صفات و افعال یک مسلمان نمود پیدا می‌کند.

اگر اخلاق را به یک درخت زیبا تشبیه کنیم، صفات اخلاقی ریشه آن درخت و اعمال و افعال اخلاقی شاخ و برگ آن درخت می‌باشند. چنانچه ریشه‌های این درخت از صفات حمیده و پسندیده مانند، عدالت، حیاء و عفت، عفو و بخشش و... شکل گرفته باشند و با آب حیات تقوی آبیاری شده باشند، شاخ و برگ آن درخت زیبا نیز در اعمال صالح تجلی خواهند یافت، اما خدای ناکرده اگر ریشه‌های این درخت از صفات مذموم و ناپسند مانند شهوت و غضب، ظلم و ستم، بخل و حسد شکل گرفته باشند و با آب لجن‌آلود گناه و معصیت آبیاری شده باشند شاخ و برگ آن درخت خبیث و آلوده در اعمال غیر صالح نمود می‌یابد.

۱- سوره اعراف، آیه ۳۳.

اخلاق در آیینۀ احکام

صفات ناپسند تا زمانی که در وجود انسان هستند و بر طبق آن عملی در خارج صورت نگیرد از جانب خداوند متعال مورد مؤاخذه قرار نمی‌گیرد، به عنوان مثال، حسد، سوء ظن، خطور گناه در ذهن از صفات ناپسندی است که در وجود برخی انسان‌ها ریشه دوانیده و باید تلاش کنند ریشه آن را در وجود خود خشک نمایند، چرا که اگر این صفات ریشه کن و قطع نشوند چه بسا نمود خارجی پیدا کرده و شاخ و برگ گناهان دیگر را در اعمال انسان آشکار سازند که البته در این هنگام این صفات از دایرة علم اخلاق خارج شده و به حریم علم فقه و احکام وارد می‌شوند و به تناسب ظهور و بروز این صفات در خارج، مؤاخذه صورت خواهد گرفت.^۱

بنابراین گناهی مانند حسد تا زمانی که در قلب انسان است تنها حرمت اخلاقی دارد و هنگامی که در عمل ظاهر شد حرمت فقهی پیدا می‌کند.

تحقیق کنید

اگر صفات ناپسند درونی حسد و سوء ظن نمود بیرونی پیدا کنند ممکن است تبدیل به چه گناهانی شوند؟

گناهان کبیره

هر گناهی از آن جهت که نافرمانی خداوند کبیر و متعال است، گناهی بزرگ شمرده می‌شود، اما در اصطلاح روایات به گناهانی که خداوند متعال وعده عذاب و آتش دوزخ را به کسانی که آن گناه را مرتکب شوند داده است، گناه کبیره گفته می‌شود. اصرار و مداومت بر گناهان کوچک (مانند استفاده مردان از زیورآلات طلا). آشکار نمودن گناه، خوشحالی بر انجام گناه، سبک شمردن و کوچک دانستن گناه، همگی در زمره گناهان کبیره به حساب می‌آید.^۲ یک انسان مؤمن همواره باید تلاش کند که از تمامی گناهان، صغیره یا کبیره دور بماند و از خداوند متعال برای دوری از گناهان در خواست کمک و یاری نماید.

برخی از گناهان بزرگ که در آیات قرآن و روایات اهل بیت (ع) به آن اشاره شده است،

۱- توضیح المسائل آية الله مظاهری، ص ۴۳۴.

۲- گناهان کبیره، شهید دستغیب، ج ۲، ص ۲۷۳.

عبارتند از :

۱- شرک به خداوند متعال ۲- ناامیدی از رحمت خدا ۳- قتل و آدم کشی ۴- عاق والدین ۵- قطع ارتباط با خویشان ۶- خوردن مال یتیم ۷- زنا ۸- لواط ۹- قمار ۱۰- شراب خواری ۱۱- رباخواری ۱۲- غنا و آواز خوانی ۱۳- دروغ، سوگند دروغ، شهادت دروغ ۱۴- خیانت در امانت ۱۵- اسراف ۱۶- تکبر ۱۷- سحر و جادوگری ۱۸- خوردن مردار، خون و گوشت خوک ۱۹- ترک عمدی نماز ۲۰- پرداخت نکردن زکات ۲۱- سبک شمردن حج خانه خدا ۲۲- اصرار بر ترک واجبات ۲۳- اصرار بر گناه ۲۴- غیبت و سخن چینی ۲۵- ریختن آبروی مؤمن ۲۶- حسد ۲۷- احتکار ۲۸- استمناء ۲۹- بدعت ۳۰- حکم ناحق ۳۱- کفران نعمت ۳۲- تهمت ۳۳- اهانت به مقدسات ۳۴- اشاعه فحشاء و منکرات ۳۵- خلف وعده (وعده دادن به کاری که قصد انجامش را ندارد.)

دروغ

یکی از گناهان کبیره که در مذمت و زشتی آن آیات و روایات فراوانی وارد شده است، دروغ است. امام حسن عسگری می‌فرماید: تمام زشتی‌ها و بدی‌ها در اتاقی جمع شده است که کلید آن دروغ است. (یعنی با گفتن دروغ تمام بدی‌ها رها و آزاد می‌شوند.)^۱

۱- دروغ گفتن چه با صراحت باشد یا با اشاره، با لفظ باشد یا کتابت حرام است.

۲- اگر مصلحتی بزرگ در کار باشد که مفسده دروغ را بر طرف کند، دروغ گفتن جایز می‌شود. مانند: جلوگیری از قتل یک انسان بی‌گناه.

۳- دروغ گفتن حرام است، اما راست گفتن واجب نیست، بنابراین اگر از چیزی سؤال کنند که صلاح نیست بیان شود، می‌توان ساکت ماند و چیزی نگفت، خصوصاً اگر مفسده شخصی یا اجتماعی به دنبال داشته باشد.^۲

استفتائات

سؤال: اگر دانش آموز یا دانشجویی در امتحانات با تقلب نمره قبولی کسب کند و به مرحله بالاتر برود و از مزایای آن استفاده کند، حکم آن چیست؟

آیه الله خامنه‌ای و آیه الله تبریزی: تقلب دروغ عملی و حرام است.

آیه الله بهجت: باید آن درسی که در آن تقلب کرده جبران کند.

آیه الله صافی گلپایگانی: تقلب در هیچ امری جایز نیست.^۳

۱- بحار الانوار، ج ۶۹، ص ۲۶۳.

۲- حریم‌های اخلاقی در آئینه احکام، ص ۴۳، فقه ۲، ص ۱۷۶.

۳- مسائل جدید از دیدگاه مراجع تقلید، ج ۳، ص ۲۱۱.

غیبت

غیبت یعنی بیان عیوب مخفی مومنان در غیاب آنان. خداوند متعال در قرآن غیبت را به منزله خوردن گوشت برادر مرده دانسته است.^۱

۱- در غیبت فرقی نمی‌کند که غیبت با گفتار باشد یا کردار، مانند: اشاره یا نوشتن.

۲- همان طور که غیبت از گناهان کبیره و حرام است، شنیدن غیبت نیز حرام و از گناهان کبیره است و اگر شنونده می‌تواند باید از کسی که غیبت او می‌شود دفاع کند، و اگر نمی‌تواند باید از مجلس غیبت بیرون برود.

۳- کسی که نماز نمی‌خواند، ولی این گناه خود را آشکار نمی‌کند، غیبت او جایز نیست، گر چه باید او را امر به معروف و نهی از منکر نمود.

تهمت

اگر عیبی را به کسی نسبت دهند که آن عیب را نداشته باشد، تهمت و حرام است و از جمله گناهان کبیره به حساب می‌آید.

۱- نسبت عمل نامشروع به زنان و مردان پاکدامن علاوه بر آن که تهمت و حرام است، حاکم اسلامی می‌تواند فرد تهمت زننده را اگر نتواند اثبات کند، حدّ قذف (یعنی هشتاد ضربه شلاق) بزند.

۲- اگر کسی به فردی تهمت زده یا غیبت او را نموده و او مطلع شده، باید او را راضی کند تا توبه او قبول شود و اگر مطلع نشده، علاوه بر دعا برای او، اگر قدرت دارد رفع تهمت کند و اگر نمی‌تواند با تعریف از او به اندازه ممکن جبران خسارت را بنماید.^۲

سؤال: نقد و بررسی نامزدهای انتخاباتی غیبت است یا تهمت آگاه نمودن دیگران از عدم قابلیت یک فرد برای نامزد شدن در انتخابات، چگونه باید انجام پذیرد؟

حضرت آیه‌الله بهجت: تهمت جایز نیست و ذکر واقعیاتی که در مسئولیت او مؤثر است مانعی ندارد و غیر این موارد را نباید افشا کرد.^۳

۱- سورة حجرات، آیه ۱۲.

۲- استفتائات آیه‌الله بهجت، ج ۴، ص ۵۶۰.

۳- همان

تحقیق کنید

هر یک از دانش آموزان پیرامون یکی از گناهان کبیره زیر تحقیق نموده و نتیجه تحقیقات خود را در کلاس درس مطرح نماید.

ناامیدی از رحمت خدا، عاق والدین، قطع رحم، سبک شمردن نماز و ترک آن، شراب خواری، غنا و آواز خوانی، ربا خواری

برای مطالعه

لشکر عقل، لشکر جهل

عقل، نیرویی درونی است که انسان را به فضائل و کارهای نیک تشویق می‌کند و جهل، همان شیطان درونی یا نیرویی است که انسان را به کار زشت و بدی و گناه و معصیت وسوسه می‌کند، هر یک از عقل و جهل لشکریانی دارند که در برابر هم صف کشیده‌اند و نفس انسانی همواره میدان معرکه و جدال و کارزار بین این دو لشکر می‌باشد.

حضرت امام صادق (ع) در روایتی زیبا به معرفی لشکریان عقل و جهل پرداخته‌اند که برای هر یک از عقل و جهل، هفتاد و پنج مصداق بر شمردند و در ادامه فرمودند:

لشکریان عقل جز در پیامبران و جانشینان آنان و مومنان واقعی کامل نمی‌شود و محبان ما اهل بیت (ع) برخی از لشکریان عقل را دارند و به تدریج صاحب همه آنها می‌شوند تا آن جا که بر لشکریان جهل پیروز شده و همه آنها را از بین می‌برند و این سعادت جز با شناخت عقل و لشکریانش و دوری از جهل و لشکریانش به دست نخواهد آمد که خداوند توفیق آن را به ما عنایت فرماید.^۱ و اما معرفی برخی از لشکریان عقل و در مقابل آنان جهل و لشکریان او:

۱- اصول کافی، ج ۱، ص ۲۴.

لشکریان عقل	لشکریان جهل	لشکریان عقل	لشکریان جهل	لشکریان عقل	لشکریان جهل
نیکی	بدی	ایمان	کفر	تصدیق حق	انکار حق
امید به خدا	ناامیدی به خدا	عدل و دادگری	ظلم و ستم	مهربانی	کینه توزی
فهم و دانش	نادانی	پاکدامنی	بی‌باکی و رسوایی	زهد پارسایی	دنیابردستی
خوش اخلاقی	بدرفتاری	فروتنی و تواضع	خود پسندی	آرامش	شتاب زدگی
سکوت	برگویی	صبر و شکیبایی	بی‌تابی	چشم پوشی از خطا	انتقام
دوستی و محبت	تنفر و ازجار	راستگویی	دروغ‌گویی	حق	باطل
امانت	خیانت	چالاکی	سستی	زیرکی	کودنی
نمازگزاردن	تباه کردن نماز	روزه گرفتن	روزه خواری	پاکیزگی	پلیدی
حیا و عفت	بی‌حیایی	سنگینی و قار	سبکی و جلفی	اعتدال و میانه روی	فزون طلبی
خرمی و شادایی	کسالت و تنبلی	مراقبت و دقت	سهل‌انگاری	توبه	اصرار بر گناه
سخاوت	بخل	سعادت	شقاوت	دعا کردن	سرباز زدن از دعا
فرمانبری	نافرمانی	سخن‌نگه‌داشتن	سخن‌چینی	پیروی از حق	پیروی از هوس
انصاف	تعصب باطل	آسان‌گیری	سخت‌گیری	یک رویی	دغل کاری

بندیشیم و پاسخ دهیم

- ۱- درباره درخت فضائل (شجره طیبه) و درخت رذایل (شجره خبیثه) در قرآن (سوره ابراهیم، آیات ۲۴ الی ۲۷) تحقیق و مطالعه کنید و در کلاس درس مطرح نمایید.
 - ۲- چرا اصرار بر گناه صغیره در حکم گناه کبیره است؟
 - ۳- مصادیقی از گناهان صغیره را نام ببرید.
 - ۴- توبه نمودن از غیبت یا تهمت چگونه است؟
- برخی از لشکریان عقل و ضد آن لشکریان جهل را حفظ کرده و با دیگر دانش‌آموزان پیرامون آن بحث کنید.

فهرست منابع

- ۱- قرآن کریم
- ۲- آموزش فقه - محمد حسین فلاحزاده
- ۳- اجوبة الاستفتائات - آیت الله خامنه ای
- ۴- احکام عمومی - محمد وحیدی
- ۵- استفتائات - امام خمینی
- ۶- استفتائات - آیت الله بروجردی
- ۷- استفتائات - آیت الله بهجت
- ۸- استفتائات جدید - آیت الله مکارم شیرازی
- ۹- اصول کافی - شیخ محمد یعقوب کلینی
- ۱۰- الغدير - علامه امینی
- ۱۱- بحار الانوار - علامه محمد باقر مجلسی
- ۱۲- تحریر الوسیله - امام خمینی
- ۱۳- توضیح المسائل مراجع (۱۲ مرجع) - محمد حسن بنی هاشمی
- ۱۴- توضیح المسائل - آیت الله مظاهری
- ۱۵- جامع الاخبار - آیت الله سبزواری
- ۱۶- جامع المسائل - آیت الله فاضل لنکرانی
- ۱۷- حکمت ها و اسرار علمی احکام بهداشتی اسلام - آیت الله اهتمام
- ۱۸- حريم های اخلاقی در آيينه احکام - آیت الله مظاهری
- ۱۹- دانستنی های لازم از نماز - محمد وحیدی
- ۲۰- درآمدی بر فرهنگ فقه مطابق با مذهب اهل بیت عليهم السلام - آیت الله سید محمود

شاهرودی

۲۱- روضة المتقين - علامه محمد تقی مجلسی

- ۲۲- زندگی در پرتو احکام دین - مجید فولادی
 ۲۳- صهبای حج - آیت الله جوادی آملی
 ۲۴- عروة الوثقی - آیت الله سید محمد کاظم طباطبایی
 ۲۵- غررالحکم و دررالکلم، کلمات قصار امیرالمؤمنین علی(ع) - آیت الله عبدالواحد تمیمی

آمدی

- ۲۶- فقه - محمد حسین فلاح زاده
 ۲۷- فقه خانواده - پژوهشکده تحقیقات اسلامی، علی اصغر الهامی نیا
 ۲۸- فلسفه احکام - سید علی هاشمی - مرکز فرهنگ و معارف قرآنی
 ۲۹- گناهان کبیره - آیت الله دستغیب
 ۳۰- مسائل جدید از دیدگاه علما و مراجع تقلید - سید محسن محمودی
 ۳۱- مستدرک الوسائل - محدث نوری
 ۳۲- مفاتیح الجنان - حاج شیخ عباس قمی
 ۳۳- مناسک عمره مفرده - محمد حسین فلاح زاده
 ۳۴- من لایحضره الفقیه - شیخ صدوق
 ۳۵- نهج الفصاحه، کلمات قصار رسول اکرم(ص) - ابوالقاسم پاینده
 ۳۶- واجب و حرام - آیت الله مشکینی
 ۳۷- وسائل الشیعه - شیخ حر عاملی
 ۳۸- ولایت فقیه - امام خمینی، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۷۹

